

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/360069088>

FARG'ONA VILOYATIDA EKOTURIZMNI SHAKLLANTIRISH VA UNING KELAJAK ISTIQBOLLARI

Conference Paper · December 2015

CITATIONS

0

READS

8

2 authors, including:

Odiljon Tobirov

Gulistan State University

36 PUBLICATIONS 2 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Geography, ecology, tourism and education [View project](#)

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ЎЗБЕКИСТОН ГЕОГРАФИЯ ЖАМИЯТИ
НАМАНҒАН ВИЛОЯТИ БЎЛИМИ**

**НАМАНҒАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ГЕОГРАФИЯ КАФЕДРАСИ**

**ФАРҒОНА ВОДИЙСИ
ГЕОГРАФЛАРИ УЮШМАСИНИНГ
ИЛМИЙ –АМАЛИЙ СЕМИНАРИ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

Наманган - 2015

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ЎЗБЕКИСТОН ГЕОГРАФИЯ ЖАМИЯТИ
НАМАНГАН ВИЛОЯТИ БЎЛИМИ**

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ГЕОГРАФИЯ КАФЕДРАСИ**

*География кафедрасининг 40 йиллиги ва
география фанлари номзоди, доцент
Т.Н.Маллабоев таваллудининг
75 йиллигига бағишланади*

**ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ГЕОГРАФЛАРИ
УЮШМАСИНИНГ ИЛМИЙ –АМАЛИЙ СЕМИНАРИ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(Наманган, 12 декабрь, 2015 йил)

Наманган-2015

Энг совуқ ва энг иссиқ ойларнинг ҳаво ҳарорати орасидаги ҳарорат амплитудаси иқлимнинг муҳим характеристикаси ҳисобланади. Юқорида таъкидлаб ўтганимдек энг иссиқ ва энг совуқ йил 2008 йилга тўғри келади. Ҳаво ҳарорати амплитудаси Фарғона шаҳрида 49,7°C, Андижонда 46,9°C, Наманганда 48°C га тенгдир.

Маълум жойнинг ҳаво ҳарорати режими тадқиқ этилаётганда июл ва январ ойларида ҳаво ҳароратларининг даврий тебраниши ва ўзгарувчанлигини албатта ҳисобга олиш зарур. Чунки энг иссиқ ва энг совуқ ойларда ҳаво ҳароратлари давр оралиғида маълум бир қийматлар орасида тебранади, кўтарилади ёки пасайиб боради. Бундай иқлим ходисаси турли омилларга боғлиқ равишда (жойнинг физик-географик ўрни, орографияси, релефи, атмосфера циркуляцияси, микроиқлимий шароитлар ва бошқалар) турлича шаклланади.

Фарғона шаҳрида июл ойининг ўртача кўп йиллик ҳаво ҳарорати 27,1°C, Андижон шаҳрида 27,5°C, Наманган шаҳрида 27,7°C бўлган. Ўтган давр оралиғида Фарғонада ҳаво ҳарорати (июл

ойида) 0,2°C га кўтарилган. Андижон ва Наманган шаҳарларида ҳаво ҳарорати (июл ойида) 0,2-0,3°C га пасайган.

Январ ойининг ўртача кўп йиллик ҳаво ҳарорати Фарғона шаҳрида 0,49 °C, Андижон шаҳрида 0,26°C, Наманган шаҳрида 0,58°C ни ташкил этади. Ўтган давр оралиғида шаҳарларда ҳаво ҳарорати 0,8-1,2°C га кўтарилган.

Шаҳарларда ҳавонинг энг юқори ҳароратлари энг зич жойлашган ва баланд бинолар мавжуд қисмларида кузатилади. Бу ҳарорат ва атрофдаги қишлоқ жойининг фон ҳарорати орасидаги фарқ шаҳар иссиқлик оролининг интенсивлиги деб аталади.

Хулоса ўрнида: шаҳарларда ҳаво ҳарорати режими атрофдаги жойларга караганда бирмунча мураккаб шароитларда шаклланади. Бунда шаҳар ичидаги бир қатор микроиқлимий ва наноиқлимий шароитлар катта таъсир кўрсатади. Шаҳарлар ҳаво ҳарорати режими ҳам ташқи омиллар, ҳам атмосфера таркибининг ўзгариши, фаол қатлам характери, атмосфера циркуляцияси таъсирида исталган вақт масштабларида ўзгариши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Глазирин Г.Е., Чаничева С.Г., Чуб В.Е. «Ўзбекистон иқлимининг қисқача очерки», Точкент, 1999.
2. Никулина С.П., Спекторман Т.Ю., Субботина О.И., Чанъчева С.Г. Оценка возможных изменений основных климатических характеристик на территории Узбекистана //Метеорология и гидрология.-1999. -№ 9. – С. 58-65.
3. Чуб В.Э. Изменение климата и его влияние на природно-ресурсный потенциал Республики Узбекистан. - Ташкент: САНИГМИ, 2000. – 252 с.

FARG'ONA VILOYATIDA EKOTURIZMNI SHAKLLANTIRISH VA UNING KELAJAK ISTIQBOLLARI

Abduvaliyev H., Tobirov O.Q., Mahmudov B. X. (FarDU, QDPI)

Hozirgi kunda ekoturizmga har qachongidan ham talab katta. Bu dunyoning barcha davlatlariga tegishli bo'lib, faol dam olishning bir turi, unga ko'ra inson o'z sog'ligini tiklabgina qolmay balkim, bir qancha estetik hissiyotlar oladi. Hozirgi kunda ekoturizm eng rivojlangan dam olish va sport turi ham hisoblanib, turizmning eng rivojlangan sohasiga aylanmoqda. Ekoturizmning maqsadi hozirgi va kelajak avlodlarning ekologik xavfsizligi va barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun tabiatdan turistik yo'nalishda oqilona foydalanishdan iborat.

Hozirgi davrning muhim masalasi iqtisodiyotni rivojlantirish, aholining ijtimoiy-iqtisodiy ahvolini yaxshilashdan iboratdir. Respublikamiz aholisining 50 foizdan ortiq qismi qishloq joylarida istiqomat qilishini inobatga olsak, ekoturizm mehnat resurslariga boy hisoblangan qishloq joylarida yangi ish o'rinlarini ochish, qishloq aholisining farovon yashashini ta'minlashda asosiy omil bo'lib hisoblanadi.

Hususan, Farg'ona viloyatida ekoturizmni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki undagi landshaftlarni turli-

tumanligi markazdagi cho'llardan tortib, to maftunkor tog' cho'qqilarigacha barchani o'ziga jalb etadi. Tog'lardagi tez oqar va ba'zida kechuv qiyin bo'lgan daralarda raftlarda oqish (rafting)¹⁸, Janubiy Farg'onadagi balandligi 10 m keladigan dam olayotgan tuyalarni eslatuvchi ekzotik relyef shakllariga hamda "Yozyovon davlat tabiat yodgorligi"dagi ajoyib tabiiy qum massivida piyoda turlarni uyushtirish mumkin.

Ekoturizmni rivojlantirish bo'yicha "O'zbekistonda ekologik turizmni rivojlantirish Kontseptsiyasi" qabul qilingan. Ushbu "Kontseptsiya" ning 1.4. bandida – ekoturizmning ijtimoiy-iqtisodiy masalalari echimini topishi lozim bo'lgan dolzarb masalalar sifatida qayd qilingan. Ular quyidagilar:

- Ekoturizm ob'ektlarida aholini ish bilan ta'minlash, ijtimoiy muhofaza qilish muammolarini hal qilish;

- Ekoturizm qadamjoylarida kichik va o'rta biznesni rivojlantirish orqali qo'shimcha ish o'rinlarini yaratish, turistik infratuzilmalarni hosil qilish;

- Ekoturizmning jahon talablariga javob beraoladigan moddiy - texnik, axborot - tahliliy bazasini yaratish xizmat ko'rsatish va servis sohasini rivojlantirish;

- Ekoturizm maskanlarini elektr energiyasi va issiq suv bilan ta'minlash maqsadida ekologik toza, qayta tiklanuvchi muqobil energiya qurilmalari yordamida foydalanishni keng yo'lga qo'yish.

Yuqorida ko'rsatib o'tilgan masalalar Farg'ona viloyatida izchillik bilan yo'lga qo'yilsa o'zining kutilgan natijasini berishi lozim.

Ekoturizmning faqat foyda keltiradigan soha deb hisoblash mumkin emas. Bu faoliyat turi agar maqsadga muvofiq doirada amalga oshirilmasa, uning qoidalari va talabalariga rioya qilinmasa tabiatga jiddiy salbiy ta'sir qilishi va noxush oqibatlariga olib kelishi tabiiy.

Farg'ona viloyatidagi milliy hunarmandchilik ancha keng rivojlanganligi tufayli uni ekoturizm bilan uyg'unlikda olib borish mumkin. Rishtonda avlodan-

avlodga o'tib keluvchi kulolchilik san'ati, Marg'ilonda atlas to'qish kabi milliy hunarmandchilik asrlar davomida taraqqiy etib kelmoqda.

Farg'ona viloyati aktiv sayyohlik yo'nalishlariga ham ega. Farg'ona viloyatining geografik jihatdan qulay joylashganligi bu yerda zamonaviy qulaylik va yovvoyi tabiatning uyg'unlikka kirisha olishiga inkoniyat beradi. Hududda har qanday tabiat landshaftlarini; tog', vodiy, cho'l, daryo va ko'lni uchratish mumkin.

Farg'ona viloyatida ekoturizmni rivojlantirish uchun tavsiyalar:

- Ekoturizm tushunchasi, mohiyati va uning turizm industriyasida tutgan o'rnini yoritish;

- Ekoturizmning rivojlanishi tabiatni asrashda samarali muqobil yo'l ekanligini yoritish;

- Farg'onaning ekoturistik salohiyati va imkoniyatlarini tahlil qilish;

- Ekoturizm taraqqiy etgan xorijiy davlatlarda ekoturizmning holatini tahlil qilish va ularning tajribasini o'rganish;

- Xorijiy davlatlar tajribasini Farg'ona viloyatida qo'llash va rivojlantirish yo'llarini yoritish;

Ekoturizm – Farg'onaning tabiiy resurslaridan oqilona foydalanish sohasida katta ahamiyatga ega. Bu tarmoqni rivojlantirishdagi asosiy yo'nalishlar xorijiy sayyohlarni Ona Vatanimizning landshafti, hayvonot va o'simlik dunyosiga boy va betakror tabiati bilan tanishtirish, xalqlar o'rtasidagi do'stlik aloqalarini bog'lash, mamlakatlar va turli xalqlarning bir-birlarini kengroq bilishlari, qirilib ketish arafasida turgan noyob hayvonot va o'simlik dunyosini saqlash va ko'paytirish maqsadida qo'riqxonalar, parvarishxonalar tarkibida va atrofida dunyo talablariga javob bera oladigan milliy tabiiy bog'larni yaratish loyi-halarini ishlab chiqish, ularni amalga oshirish orqali muhofaza qilinadigan hududlarda ekoturizm obyektlarining moddiy – texnik bazasini yaratish uchun qo'shimcha chet el investitsiyalarini keltirishdan iborat.

Chet elliklarning mahalliy aholiga qaraganda bizning milliy an'analarimiz, tarixiy obidalarimizga qiziqishlari bir qadar yuqori. Lekin Farg'onaning ekoturistik

¹⁸ Rafting – tog' daryolari bo'yicha mahsus moslamalar orqali suzishga yo'naltirilgan sayohat turi.

salohiyatini past deb bo'lmaydi. Faqatgina uning ochilmagan imkoniyatlarini rivojlantirish talab etiladi. Bunda demokratik prinsplar va bozor iqtisodiyoti tamoyillariga asoslangan erkin raqobat muhitini yaratish, ekologik – huquqiy mexanizmni ishlab chiqish o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. Mahalliy aholining o'z yurti tabiatiga bo'lgan ishtiyoqining pastligi Farg'onada "O'lkashunoslik", "Geografiya", "Ekologiya" kabi fanlarning o'qitilishiga bolalarni yoshligidan qiziqtirishga yetarli darajada e'tibor berilmayotganligidadir. Shu bois mahalliy ekoturistlarning yangi o'zlashtirilmagan ekoturlarga qiziqishi kam va ular o'zi bilgan tabiiy muhitidan chetga chiqmaslikka harakat qiladilar. Ekoturistlarning ko'p qismini tashkil qiluvchi ekoturistlar – shaharliklar kam hollarda mahalliy aholi bilan bog'lanishadi yoki ularning ekoturist xizmatlardan foydalanishadi. Chet ellik mehmonlar esa qishloq aholisi ularning yashay tarzi, an'analari, madaniyatiga qiziqishadi.

Ekoturizm oqilona rivojlantirilsa, u ekologik inqiroz va iqlim o'zgarishlarining yechimini topishda juda muhim ahamiyat

kasb etishi mumkin. Buning uchun bugungi kunda viloyatimizda tabiiy resurs yetarli. Ulardan o'ta samaradorlik bilan foydalanish ekoturizmni ham boshqa sohalar kabi gullab yashnashida muhim o'rin egallaydi. Bu masalaning muvaffaqiyatli hal etilishi ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-ma'rifiy, tarbiyaviy muammolarning va ekologik ta'limning svilizatsiya darajasida hal etilishi bilan bir qatorda atrof muhitni muhofaza qilishga olib keladi.

Hozirgi vaqtda turistik resurslar orqali dam olishni tashkil qilish, insonning hayotiy kuchlarini tiklash, bo'sh vaqtdan unumli, to'g'ri foydalanishni ta'minlash mumkin. SHuningdek, turistik resurslardan oqilona foydalanish shaxsning rivojlanishida, barkamolligida, sayohatchining intellektual salohiyatining oshishida, asabiy-ruhiy holatini yaxshilashda, shaxs sifatida rivojlanishida, xalqaro, davlatlararo va shaharlararo munosabatlarning ijobiy shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Undan tashqari, turistik resurslar turizmning ijtimoiy samaradorligi oshishini ham ta'minlaydi.

O'ZBEKISTONDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Qo'ziboyeva O., Rejaboyev A. (QDPI)

Ijobiy ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik o'zgarishlar jarayonida mamlakatda ekoturizmning rivojlanishi muhim ro'l o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasining ko'pgina mintaqalaridagi tajribaning ko'rsatishicha, ekoturizm — bu ishchi o'rinlar sonini ko'paytirishga, tabiiy ekotizimlarni tiklash va saqlashga ko'maklashuvchi ijobiy ekobiznesdir, bu esa o'z navbatida ekoturizmni Markaziy Osiyoda keng tarqatish zarurligini ko'rsatadi. Shu o'rinda savol tug'ulishi mumkin ekoturizm mohiyati nimada deb? "Ekoturizm" ya'ni turistlarni tabiatni ajoyib manzilgohlariga sayohatlar uyitirish va tabiatdan estetik zavq olish va tabiiy landshaftlari bilan tanishtirish.

Yuqoridagilarni e'tiborga olgan holda ko'pgina sayyohlik tashkilotlari O'zbekiston bo'ylab ekologik turizmni ishlab chiqishdi, shuningdek mamlakatda bevosita ekoturizm bilan shug'ullanadigan tashkilotlar tuzilmoqda.

Ana shunday tashkilotlardan biri «O'zbekturizm» Milliy kompaniyasi, Fridrix Ebyert nomli Fond(GFR) va Xalqaro «Ekosan» fondi rahbarligida o'tkazilgan «Ekoturizm va Buyuk Ipak Yo'li» 1-Xalqaro Konferyensiya tavsiyalariga ko'ra tuzilgan «Ekosan-tur» markazidir. Markaz faoliyatining rivojlanishiga sayyohlik sohasining mutaxassislari, O'zbekistonning va boshqa Markaziy Osiyo davlatlarining tabiatni asrash tashkilotlari, maslahatchilar jalb qilingan. Mintaqalardagi ekoturizm obyektlarida faoliyat yurituvchi biznes tuzilmalar va mahalliy hokimiyat organlari, shuningdek joylardagi o'z-o'zini boshqarish organlari ham jalb etildi.

Markaz faoliyatining rivojlanishiga 1999 yili O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tasdiqlangan «2005 yilgacha bo'lgan davr mobaynida O'zbekistonda turizmni rivojlantirish Dasturi» ham yordam berdi. Ushbu Dasturga jahon madaniyati va

Солиев Э.А., Мирзаахмедов И.К., Мирзаахмедов Ш.Ш. Фарғона водийси шаҳарлари ҳаво ҳарорати режимининг ўзгарувчанлиги.....	74
Abduvaliyev H., Tobirov O.Q., Mahmudov B. X. Farg'ona viloyatida ekoturizmni shakllantirish va uning kelajak istiqbollari.....	76
Qo'ziboyeva O., Rejaboyev A. O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirish masalalari.....	78
Hoshimov A.N., Qo'chqarov O. Orol dengizi halokati va uning salbiy oqibatlarini.....	80
Abduvaliyev H., Tobirov O.Q., Mahmudov B. X. Ta'lim tizimiga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish.....	82
Abdinazarova H., Yuldasheva D., Akbarova M. Ta'lim tizimida ekologik – barqaror taraqqiyot tushunchalarini o'quvchilar ongiga singdirishning ba'zi masalalari.....	84
Бадалова М.А. Амалий география фанида “Табиий географик жараёнлар” мавзусини ўқитишда маҳаллий материаллардан фойдаланиш.....	86
Бердиев Ғ., Отажонов Ш., Одашева Д. Географик ахборот тизимларининг вужудга келиши ва ривожланиши.....	88
Джўрабоева Х. “Материклар ва океанлар табиий географияси” курси бўйича айрим мавзуларни ўқитишда ўйинлардан фойдаланиш.....	91
Мирзаахмедов Ҳ.С. Мактаб география дарсликларини картографик материаллар билан таъминланиши бўйича айрим мулоҳазалар.....	93
Mirzamahmdov O., Dehqonova SH. Farg'ona vodiysi landshaftlari o'zgarishining ayrim jihatlari.....	95
Mo'minov D., Abdunazarov L. Geografiya ta'limining dolzarb masalalari.....	97
Qo'chqarov O., Qo'chqorova K., Hoshimov A. O'quvchilarga ekologik ta'lim tarbiya berish.....	99
Аҳмадалиев Ю., Отакулов П., Маматисаков Ж. Табиий ресурслардан фойдаланишда тарихий - географик ва маҳаллий хусусиятларни ҳисобга олиниши.....	103
Жумаханов Ш.З., Макулов Ж.Т., Қудратова У. М. Геосиёсатда давлат чегарасини белгилаш ва ўзгартиришнинг халқаро- ҳуқуқий асослари.....	105
Махмудова М.Ж. Ўзбекистонда хизмат кўрсатиш соҳаларини ривожлантиришнинг ҳудудий хусусиятлари.....	110
Атажонов М. Абдуллаев Ж. Фарғона водийси аҳолисининг ўсиши ва унга хос хусусиятлар.....	112
Абдуллаева Г.М., Хакимжонова Д.Ш. Аграр соҳанинг ҳудудлар миқёсида тутган ўрни ва ривожланиши хусусида.....	113
Абдурахмонов Ғ., Юлдасева Н., Юсупчаева Х. Фарғона водийсида деҳқончиликда амалга оширилган хўжалик-маданий анъаналарининг маҳаллий хусусиятлари.....	116
Баратов А. Наманган вилоятда ирригация тизимини шакллантириш, қайта қуриш ва улардан самарали фойдаланиш масалалари.....	118
Berdiyev G', Rahimov N., Temirov B. Aholi migratsion harakatiining o'zgarishlari.....	122
Абдувалиев Х. Фарғона вилояти аҳолисининг фуқоролар йиғинлари бўйича тақсимланиши.....	124
Баратов А. Наманган вилояти суғориш тарихи ҳақида қисқача мулоҳазалар.....	128
Махмудова М.Ж. Боғдорчилик ва узумчилик тармоқларида иқтисодий самарадорликни оширишнинг айрим жиҳатлари.....	130
Abdinazarova H., Yuldashyeva D. Agroturizm va uni rivojlantirishning ayrim masalalari.....	132
Жумаханов Ш.З., Сиддиқов С.Ш. Наманган вилоятида аҳоли кўрғонлари шаклланишининг тарихий-географик омиллари.....	135
Мўминов М (НамДУ), Мўминов У.М Аграр секторда кооперация муносабатлари ривожланишининг жаҳон тажрибаси.....	140
Jumaxanov Sh.Z., Jo'raxo'jayev T.X. Iqtisodiyotni tarkibiy o'zgartirishda mintaqaviy yondashuv: mohiyati va mazmuni.....	142